

grueles

Een uitgave van de Stichting **Grueles** | april 2012 | jaargang 32 | nr. 1

grueles

www.grueles.nl

grueles

Een uitgave van de Stichting **Grueles** | april 2012 | jaargang 32 | nr. 1

Bij de voor- en titelpagina: Rustaltaar bij de familie Houten in het poortgebouw van het kasteel.

Rectificatie

Gruelles, jaargang 31, nummer 4, december 2011:

De priester op de foto op bladzijde 156 is pastoor Rouwet, van de Sint-Mathiasparochie te Maastricht.

© Copyright Stichting Grueles - www.gruelles.nl

Abonnementenadministratie: Brikkenoven 1, 6247 BG Gronsveld. Tel. 043 - 408 3288. *Secretariaat:* Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. Tel. 043 - 408 2880.

U kunt zich abonneren op ons tijdschrift door € 13,50 over te maken op Rabobank rek.nr. 11.75.15.000 of ING 2535375 t.n.v. Stichting Grueles. Losse nummers € 4,-.

VOORWOORD

De vastelaovend zit er op; het is weer goed geweest. Heel wat mensen trekken met carnaval het land uit om de gekte te ontlopen (om soms alsnog verkleed in de zotste skicreaties van een berg af te glijden). Maar gelukkig vieren ook nog veel mensen carnaval in het dorp of in Mestreech. Ik ben er zo een die binnen de grenzen van Rijckholt en Gronsveld blijft met die dagen. Enkele festiviteiten rond carnaval wil ik gewoon niet missen. Zo is er de optocht, die elk jaar opnieuw weer zeer aangename verrassingen oplevert. Het verheugt me dat veel van die verrassingen komen van enthousiaste, jongere dorpsgenoten. Dat biedt hoop voor de toekomst. En dan is er de beruchte dinsdag. Ik heb links en rechts eens rondgevraagd, maar niet veel mensen in de ons omringende dorpen kennen de traditie van de 'momme', het onherkenbaar verkleed gaan. Is dat iets karakteristieks voor Gronsveld en Rijckholt? Misschien de moeite waard voor een artikel in een komende Grueles. Als de kinderen in de klas vragen of ik carnaval vier, en hoe ik me dan verkleed, dan zijn ze uiterst verbaasd en vol ongeloof als ik vertel over de activiteiten die ik op carnavalsdinsdag 'tentoonspreid'. Ik vind het de mooiste dag van carnaval. Met een hele ploeg trekken we al jaren gemaskerd door het dorp. We staan er ook elk jaar weer van te kijken op hoeveel (particuliere) plekken we binnenkomen. Natuurlijk gaan we niet met vijftien man voor de deur staan; dat verkleint de kans op een succesvolle entree

aanzienlijk. Twee man voor de deur, de andere dertien om het hoekje en als de deur eenmaal open is, is het hek van de dam (en de schoen tussen de deur). De meeste ontvangsten zijn zeer hartelijk, sommige gastheren en -vrouwen hebben zelfs gezorgd voor de nodige versterking van de inwendige mens. Een kratje bier of een fles jonge sneuvelt al snel. En een enkele doorgewinterde 'ontvanger' zet op voorhand de verwarming op dertig, opdat de maskers al heel snel af gaan. Ik kan u zo'n rondje door het dorp op dinsdag van harte aanbevelen.

Over tot de orde van de dag. De sectie Video is volop in de weer geweest met de productie van een film over de Groete Broonk van 2008. Op www.grueles.nl kunt u alvast voorproeven. Navigeer via 'secties' en vervolgens 'Foto/video', naar 'groete broonk 2008' en binnen elf minuten bent u helemaal in de stemming. En dan moet paasmaandag nog komen! Als we onverhoopt 'neet broonke' hebben we in ieder geval die film gehad. Sectie Streekmuseum is hard aan het werk om de museumfunctie te herstellen en ondertussen wordt de Koninginnewagen bedrijfsklaar gemaakt. De sectie Foto is altijd op zoek naar achtergrondinformatie bij foto's voor ons archief. Sectie Natuur heeft het 'krôddele-seizoen' geopend, Dialekt spreekt regelmatig met oudere dorpsgenoten, Dorp & Milieu houdt de ontwikkelingen rond de brede school en de nieuwe plannen langs de A2 bij het tunneltje nauwlettend in de gaten en diende

beroepschrift in bij de Raad van Staten tegen de wietboulevard en dat lijkt te helpen. Sectie historie heeft zich verdiept in de relatie tussen Sissi en Edouard van den Boorn, en Kemedie smeedt toekomstplannen voor nieuwe producties. En de redactie? Die controleert of dat allemaal met 'd' of 'dt' geschreven moet worden.

Op 13 mei organiseert Gruelles een echte familiëdag. U bent trouwe abonnees van Gruelles en u bent ook bekend met onze activiteiten. Maar ik kan me voorstellen dat niet iedere inwoner van Gronsveld en Rijckholt weet wat Gruelles is en doet. Bovendien zal niet iedereen bekend zijn met de gebruiken, de historie, de cultuur en de folklore van onze dorpen. Misschien heeft u burenen die tot deze groep behoren. Welnu, die Gruellesdag is bedoeld om die mensen bekend te maken met Gruelles, Gronsveld en Rijckholt. In de media zullen we hier uitgebreid op terugkomen, maar schroom niet om uw burenen alvast in te lichten. U bent allen van harte welkom.

Gruelles staat niet stil, zoals u weet. U treft in dit periodiek een heuse nieuwe rubriek aan. Wij presenteren u vol trots de eerste 'Wie ês 't toch mêt?' We zoeken in deze rubriek mensen die op welke manier dan ook een binding hebben met Gronsveld of Rijckholt, maar die het dorp om een of andere reden al een hele tijd geleden hebben verlaten. De reden van vertrek, en over hoe het die ex-dorpsgenoot nu vergaat,

kunt u lezen vanaf bladzijde 19. Laat u maar eens verrassen.

Heeft u in de vastentijd gevestigd? Hulde als uw antwoord 'ja' is. Ik krijg het niet voor elkaar, al houd ik me op Aswoensdag wel aan een iets strikter dieet. Als ik dat veertig dagen doe, weet mijn maag niet 'wat aon 'm ês'. Maar nu is het tijd voor het paasfeest en voor de vraag die elke inwoner van onze dorpen vier jaar heeft bezig gehouden: 'Broonke v'r of ...?'

Zaolige Paose

Maarten Heijnen

TRENÊT & HAJ...

TELLE AOF TOT DE BROONK

*me jêske ês gekroompe
doer 't sjtome*

*aon de vèndelkes ês
aanders niks te zién!*

DIALECT

Gebugeld

“Hebs te gerippeteerd”, wäore de ieste wëurd dy Pa tiënge mich zaag es hër truk kaom vaan ze wérk en ‘r mich zaog.

“Jao Pa”, zaag ich daan, en goûng gaw doer nao oe ich op wëg wäor, òm wyjer vraoge te verkoëme, oe ich weer uüver môs lege.

De “hermenie” wäor bié ôs hëllig, dao woërd aal vuur opzy gezat. Ofs te noe good, sjlëch, of neet sjpëuldes, de môs dich dao altiéd gaans vuur iénzitte.

Pa sjpëulde bombardao, mié broor Bèr klarrenët, Zjaak barriton en Sjël saksefoon. ‘s Aoves rippeteerde ze altiéd, en es lêste sjpëulde ze e sjtökske meziék säome.

De lûi dy langs ôs hoés kaome, blëve daan sjtoën òm te genete vaan de talénte vaan Jôp en z’n joûnges. Ich zaot daan oppe mêstem opte baank en wäor zjeloes dat ich neet kôs mêt blaoze. Ién dy säomesjtelling oontbraok nog ‘n instremeent: ‘n trompöt.

En dy woûw ich sjpuüle!

Ich liérde vëul vaan meziék opte solfèsjlës vaan Bèrke Wolfs en vaan Cardoesj, doûw dirrekteur vaan de meziéksjaol. Ich deeg good m’n bès en loorde oét nao den däog dat vuur ‘n instremeent zoûwe kriëge. Wie dèn däog dao wäor, krèg ich ‘ne bugel ién m’n han gedúijd. ‘ne Bugel! Eleng ‘t woërd al sjtong mich tiënge. ‘t Leet mich deenken aon “sjtomme bugel” en

“dè hèt mich gebugeld”. Me ja, ‘t wäor neet aandere. Ich môs ‘t mer de mêt doén. Ich wäor nog mer ‘ne koejoûng en haw neet vëul ién te bringe. ‘ne Bugel wäor èigelik ‘n instremeent vuur ién ‘n famfaar. Bié ‘n hermenie kaom dè wienig vuur. Vuuraal de twiede perty haw mer e päor noete te sjpuüle. Òmdat ich op dat instremeent mêt dy kepotte wäoterklep, gèinen ammezjèur en gaar gèine zeen haw, woerte dy oüch mer gesjrap.

Ich zaot daan oüch altiéd oonder de rippetiésie mêt dat deenk op m’ne sjoet, en heel de trompötiste Bèr van de Roes en Zjille van Sjproonk de gaansen tiéd ién de gate. Lûi, dat wäor noé ‘t instremeent vuur mich. Mêt zoë’n trompöt zoû ich ekerèn oonder de taofel blaoze.

Es de hermenie oét trok, leep ich gruutsj ién mié pekske, mêt de bugel ién m’n han. Ich loorde d’n hielen tiéd nao de trompötte, dúijde ‘t moondsjtök vaan de bugel tiënge m’n luppe en bewoëg m’n vinger zjus geliék mêt dy vaan hön. Bié mich kaom eleng gèi geluid droét. Es ién dèn tiéd pleebeksjoows hawwe besjtaande, haw ich gegarreendeerd den ieste priés es trompötpleebekker op ‘ne bugel. Me, ich voélt mich waol gruutsj, want ich leep ién ‘t midde en vólde de zäok get op. ‘t Oûg môt oüch get hebbe, of neet soms?

Aandere woërd ‘t wie miéne pëter, noonk Fréns (Hessels), mêt ‘n trompöt kaom aonzitte opte

rippetiésie. Tösje naos en luppe haw hër gezaag dat ich dy zoû kriége. M'ne weens zoûw oétkoëme ... of neet? Neet dus!

De trompöt gong nao 'nen aandere. Ich veulde mich ellendig. Me, wat woûw ich, ich sjtoûng gaans eleng. 't Leefste haw ich dè sjtomme bugel doër de zaol gegoejd.

Me, ich dörfde neet, want ich woërd doër versjèllende oëge giftig aongeloord.

Vaan dèn tiéd aof wäor 't gedoën. M'ne zeen wäor uüver. Ich haw 't gehad mêt de hermenie. (Wat mich neet ién dank woërd aofgenoëme.) Ich goûng wie langer wie mênder nao de rippetiésies, en ich been oétejndelik mer opgesjtap.

Waol heb ich me gaans lève vaan de hermenie genoëte, oüch hûi nog. Want es ich noé nao de hermenie gaon lore, en ich zeen m'ne klejnzoën Sjtan van twelf jaor dao ién 't midde loupe, éch hiel good sjuuile op z'nen hoën, daan wêl ich tiëngen ekerèin zegke: "Leef lûi, hër sjpèult éch, hër bugelt uch neet!"

En daan zeen ich mich zelf weer dao tösje loupe, mêt m'ne bugel. En tot gèine zèt: "Dè es aon 't pleebekke", want daan sjtaamp ich 'm onder z'ne ... eh, daan hoûw ich 'm aon 'n oer.

Frans van Jôp

Tekening: Hans Mulder

Het Savelsbos

Honderd jaar Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

27 november 2010 was het precies 100 jaar geleden dat het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg werd opgericht. Ter ere van dit eeuwfeest heeft het Genootschap het jubileumboek "Limburgse natuur in een veranderend landschap" uitgegeven. In het voorwoord schrijft Leon Frissen, destijds Commissaris van de Koningin in de provincie Limburg, onder andere het volgende: "In deze jubileumuitgave geeft een groot aantal gerenommeerde auteurs een geselecteerde terugblik op de ontwikkeling en de kwaliteit van de Limburgse flora en fauna en het landschap. Samen brengen zij een veelzijdig en interessant verhaal in een prachtig geïllustreerd boek met zowel oude als nieuwe afbeeldingen."

Het boek bevat van Noord- naar Zuid-Limburg een beschrijving van natuurgebieden en diverse landschappen. Het zegt iets over het vroegere grondgebruik, het huidige beheer en de rijkdom aan flora en fauna. Ook wordt uitvoerig stilgestaan bij de natuuronderzoekers van Limburg van het eerste uur. De tegenwoordige natuuronderzoekers zijn in feite ook de auteurs van de diverse hoofdstukken van het boek. Een van de 17 hoofdstukken is gewijd aan het Savelsbos en is getiteld "Savelsbos. Bos om te onthouden". De auteur, F.S. (Freek) van

Westreenen, is in Gronsveld geen onbekende. Freek van Westreenen is medewerker van Staatsbosbeheer regio zuid en woonde tot voor kort een aantal jaren in de 'boswachterswoning' aan de Eckelraderweg. Het Savelsbos was gedurende die jaren als het ware zijn voor- en achtertuin. Zijn verhaal over het Savelsbos handelt nu eens niet over al die zeldzame en minder zeldzame planten en dieren die men er kan aantreffen, maar neemt ons aan de hand van de vele toponiemen mee in de geschiedenis van het Savelsbos en geeft ons zo een kijk op het dynamische gebruik van werkelijk iedere meter grond door de eeuwen heen.

Vanwege de omvang hebben wij het artikel opgedeeld in drie delen. In dit nummer treft u deel 1 aan. Deel 2 en deel 3 worden opgenomen in onze zomer-, respectievelijk najaarseditie. Door de auteur en de Stichting Natuurpublicaties Limburg is aan de Stichting Grueles toestemming verleend voor ongewijzigde publicatie met opname van de volgende tekst:

'Dit artikel is eerder verschenen in het boek Limburgse natuur in een veranderend landschap, 100 jaar Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Een uitgave van Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht. Het boek is te bestellen bij Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond, tel. 0475-386470, kantoor@nhgl.nl. Kosten € 19,90 exclusief verzendkosten,

gratis voor (nieuwe) leden van het Natuurhistorisch Genootschap. Belangstellenden voor het boek kunnen zich ook in verbinding stellen met Stichting Gruelles, Sectie Natuur, H.Reumers.

*Het integraal overnemen van dit artikel betekent niet dat de redactie het zonder meer met de inhoud eens is.
De redactie.*

Savelsbos. Bos om te onthouden

Deel 1 - F.S. van Westreenen

Wie hier rondwandelt, begrijpt hoe vlak Nederland is. Wat indruk maakt zijn de vergezichten. Het bosrijke achterland van Gronsveld is een boeiende streek, erg uiteenlopend en met grote hoogteverschillen, heel lang geleden gevormd onder invloed van de Maas. Het gebied is als het ware een geologisch naslagwerk. Afgeronde 'bergen' met steile hellingen en ravijnachtige insnijdingen kenmerken de rand van het Maasdal. De ondergrond bestaat uit kalksteen, bedekt met grindrijke rivierafzettingen en een toplaag van leem (löss). Die afwisseling weerspiegelt zich in de levende natuur. Op het eerste gezicht tijdloos, omdat historische ontwikkelingen niet meteen worden herkend. De verscheidenheid aan planten en dieren hangt echter nauw samen met de

cultuurgeschiedenis. Overal hebben mensen iets gedaan of nagelaten. Vanuit welke invalshoek je het ook bekijkt, het landschap verandert voortdurend. In een bos vol overpeinzingen en weemoed krimpt de natuur en groeit het verleden.

Plaats en plaatsnamen

Gronsveld is een oude woonkern, gelegen op de overgang tussen de riviervlakte en de hogere gronden, aan de rand van het zogenaamde middenterras. Het dorp is net boven een brongebied gevestigd: van nature een geschikte verblijfplaats. Het Maasdal is hier doorleefd sinds de prehistorie. Dichtbij zijn zelfs de oudste sporen van mensen in ons land gevonden. De omgeving blijkt erg geschikt voor een ontdekkingsstocht. Bijna alles heeft een binding met het verleden. Opvallend is de historische reikwijdte in ruimte en tijd.

De voormalige rijksheerlijkheid Gronsveld strekte zich uit van Heugem tot Honthem. De vroegst bekende naam luidt Gruelles en dateert uit 1063. Het is vermoedelijk een verwijzing naar vochtig, voedselrijk grasland, niet omheind en in gebruik als gemene weide. De plaatsnaam staat model voor toponymische veranderingen (de wijziging van Gruelles via een lange reeks tussenvormen in Gronsveld). De dorpsbewoners koesteren hun afkomst en spreken van Groéselt. Een belangrijk element van de cultuur, de eigen taal en woordenschat,

Natuur

is vastgelegd in de Groéselder Diksjenèr, het Gronsveldse woordenboek (Jaspars, 1979). Bijzonder zijn de toponiemen, de geografische namen, die aangeven waar iets te vinden is. Allemaal verzonnen en bedacht, louter om het verschil tussen hier en daar te duiden. Uit het (toe)kennen van namen blijkt hoe mensen thuis zijn in hun omgeving. Vrijwel elke uithoek van de oostelijke Maasdalhelling heeft een eigen naam. De hoeveelheid, aard en achtergrond van toponiemen wijzen op een langdurig en intensief grondgebruik. De oudste namen stammen uit een tijd waarin veel bos en struikgewas werd gekapt en veranderd in akkerland.

Toponiemen

Plaatselijke benamingen typeren het landschap en wijzen naar eigenaardigheden. Verder hebben ze iets mysterieus. Waar komt een naam vandaan? Doorslaggevend zijn de oudste vermeldingen, omdat de taalontwikkeling soms merkwaardige kronkels kent. Het verklaren van toponiemen vereist kennis van de geschiedenis en bovenal van het gebied zelf. Wat heeft zich ter plaatse afgespeeld?

Een echt leesbaar landschap bestaat niet, iedereen heeft zijn eigen beelden. Bovendien wordt er nu anders naar de natuur gekeken dan de mensen vroeger deden. Door de tijd heen kunnen namen hun betekenis verliezen. Vooral de inhoud en situering van veldnamen zijn aan slijtage onderhevig. Namen op oude kaarten berusten meestal op een mengsel van fantasie

en werkelijkheid. In de archieven liggen stapels onuitgewerkte bronnen: beschrijvingen van bezittingen, tienden en cijns (belastingen), limieten (grenzen), geschillen en andere gewoonten en gebruiken van vroeger. Veel verklaringen zijn dubieus of snijden geen hout. Niet alles is te herleiden of te verklaren. Er blijven altijd vraagtekens.

Herinnering en werkelijkheid

Lees het verhaal van de plek op de juiste plaats en alles oogt opeens heel anders. In 1591 werd in de buurt van Gronsveld een stuk land beschreven. Op het plateau richting Eckelrade lag een 'heyde met wat licht lantz daer tou genant der grotenbosch groet ongeverlich derthien bonre' (een heide en een schrale, open begroeiing, ter plaatse genoemd het Grotenbosch, ongeveer dertien bunder groot). Grotenbosch is waarschijnlijk een middeleeuws toponiem en duidt op een omvangrijk bos. De ontginning ervan begon in de tweede helft van de 11e eeuw. Van het grote bos was op het einde van de 13e eeuw weinig over (Hartmann, 1986). De naam hield lang stand, maar van de latere interpretatie is niets bekend. Als de kennis over het verleden verdwijnt, kunnen nieuwe omstandigheden de betekenis van een naam veranderen. Een restant van het grote bos, het alom bekende Savelsbosch, is de afgelopen eeuw op papier verruimd tot ver in de wijde omgeving. Bij de moderne naam Savelsbos denkt niemand aan een landsheerlijk domein

van Gronsveld. Ook natuurliefhebbers weten weinig van wat 'daarbuiten' gebeurd is. Tegenwoordig is het bos ongeveer zes kilometer lang en naar men zegt heel erg oud. Erg bedenkelijk, want eeuwenlang was de oostelijke Maasdalhelling grotendeels kaal. Buiten het gebied van Gronsveld en Rijckholt werd bijna overal vee geweid. Het areaal echt 'oud bos' is beperkt. Eens te meer wordt duidelijk hoe een voorstelling kan veranderen.

Van een Karolingische wildernis tot een stedelijk 'Erholungswald'. Alles wat je leest, hoort of ziet, is een tijdsgebonden weergave, het verhaal, de herinnering én de werkelijkheid. In de vorige eeuw verandert het bos opeens in een hellingbos - wie heeft dat woord bedacht en waarom?- en ontstaat de gedachte dat de aanwezigheid van zulk bos te danken is aan de bodemgesteldheid. Niets is minder waar. Zelfs de steilste hellingen waren al vroeg in cultuur gebracht (akkerterrassen, wijngaard, grasland of heide). Het kappen van hout en het weiden van vee, vanouds nauwelijks aan beperkingen onderworpen, werden pas laat gereguleerd. Van het weinige overgebleven bos bleef anders niets over. Na geruime tijd keerde die ontwikkeling. Verlaten cultuurgronden veranderden weer in bos (19e-20e eeuw). Eigenlijk zijn de meeste groeiplaatsen vrij jong. Door goed te letten op de verspreiding van planten is het verschil tussen oud en jong bos nog ten dele te herkennen. Opmerkelijk hoe

omstandigheden van vroeger inwerken op de huidige natuur! Op zoek naar historische aanknopingspunten duiken allerlei namen op. Het is onmogelijk bij alle toponiemen stil te staan. Een aantal komt hierna ter sprake, met enige tekst en uitleg, met impressies en ideeën, doch zonder al te veel kanttekeningen. Uiteraard kan men van mening verschillen over de keuze en toelichting. De uitkomst is enigszins uitdagend: geen lopend verhaal, maar een verhaal om mee te lopen, naar een heerlijk domein, de vier stenen, het verdeelde bezit en de bergen achteraf.

Heerlijk domein

Riesenberg

De majestueuze Riesenberg is het grootste en misschien wel belangrijkste monument van Gronsveld. Het gebied heeft een buitenlands karakter. De naam duidt op een bergflank die voortdurend afbrokkelt: een steile helling waar regelmatig iets van afvalt. Deze vorm van erosie is in ons land erg uitzonderlijk. Riesen stamt uit het Duits en is afgeleid van het middeleeuwse *rîsen*, *rîse* of *rêse*. Een *rêse*(berg) is zoals onze oosterburen zeggen: "ein Abhang wo Kalk zu Tage tritt, der dann an der Luft verwittert, abbröckelt und herabrieselt". Het belangrijkste is de erosie. Bij een *rêse* kan ook grind of zand 'herabrieselen'. Het laatste komt eveneens van *rîsen*, net als het Limburgse rieselen (het naar beneden komen van gruis). Oorspronkelijk zijn *rîse* en *rêse* hetzelfde. Voor plaatsnamen werd

Natuur

meestal rese gebruikt; kennelijk werd er onderscheid tussen het proces en de plaats gemaakt. Een schepenbankverslag uit 1780 vermeldt de naam Resenbosch. Toen was de berg dus nog een rese en met bos begroeid. De typering rese verdwijnt pas in de 19e eeuw. Op de eerste kadastrale kaart van de gemeente Gronsveld (1828) wordt de naam Riessenberg vermeld. Over het bos is weinig bekend. Een akte van houtverkoop uit 1591 vermeldt "eenen steenberch eensdeels staende mit eycken boumen genemt der Resenberch, der willick jaers niet ende doet" (welke dit jaar niet worden gekapt). De aanduiding steenberg kwalificeert de bodem (kalksteen bedekt met grind).

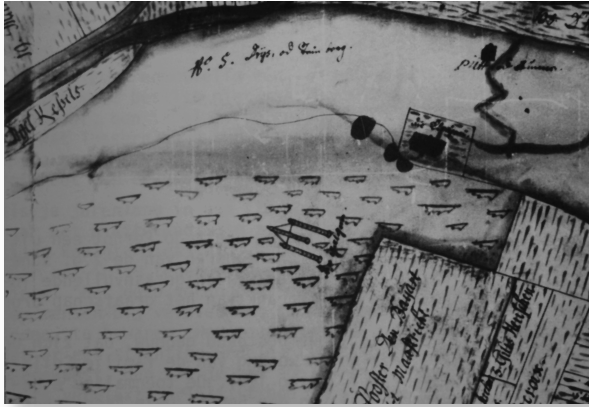
Vanwege het uitzicht is een tocht naar de Riesenberg beslist de moeite waard. Wanneer we de onverharde veldweg tussen Gronsveld en Cadier (de oude Keerderweg of Cadierder weegh) volgen, voert het parcours eerst omlaag om pas in de buurt van het zogenaamde Hagendoorstien te stijgen. Daar kan je schuin rechts, via de Kluisweg, omhoog naar de Riesenberg. Het Hagendoorstien wijst op een duidelijk begrensd en beschermd gebied. Hierbij zou je kunnen denken aan een haag (hagendoorn, doornhaag), maar het gaat om de beschermde status. Het achtervoegsel 'tien' heeft te maken met de vroegere heffing van tienden, of beter gezegd, op het ontbreken ervan. Tot in de late middeleeuwen lagen in het Maasdal hagendoorns goederen, landerijen van

het Luikse kapittel van St. Martinus (Hartmann, 1986). Deze stukken land ressorteerden onder 'de hagendoorn' ofwel de grondrechtbank van het kapittel en waren tot in de 17e eeuw vrijgesteld van belasting.

Op de berg

De Kluisweg, het pad omhoog, is vernoemd naar het onderkomen van de kluizenaar Joannes Alexander. Over de Kluis en zijn bewoner bestaan allerlei verhalen. De bekende Limburgse geschiedschrijver Jos. Habets schreef in 1870 dat in het Riesenbosch "voor eene eeuw in de mergelrots een vroom kluizenaar" woonde, welke als bedelmonnik van aalmoezen leefde en les gaf aan de kinderen uit Gronsveld (Habets, 1870). Dit is een erg geromantiseerde voorstelling, want de zonderlinge bergbewoner woonde in een huisje vóór de kalksteengroeven, kon lezen noch schrijven en was eerder een markant dorpsfiguur dan een eenzame, in afzondering levende kluizenaar. Op de eigendomskaart van het graafschap Gronsveld (1754) staat de kluis afgebeeld (figuur 1). In de Franse Tijd keerde broeder Joannes terug naar zijn geboorteplaats Val-Meer (België) (Jackers, 2004). Van zijn woning bleef weinig over. De Tranchot-kaart (1805-1806) en de kadastrale kaart van Gronsveld (1828) tonen geen gebouw ter plaatse.

Aan het einde van de Kluisweg staat een oude boswachterwoning. Dit pittoreske huis werd gebouwd in 1848, in opdracht van de eigenaar

De kluzenaarswoning op de Riesenberg (fragment van de eigendomskaart van het graafschap Gronsveld, 1754). Naast het omheinde huis zijn drie ingangen van de onderaardse kalksteengroeve getekend. Het slingerende pad loopt naar de waterput. Tussen het symbolisch weergegeven hakhout is te zien waar de galg stond met drie palen (bron: Staatsarchiv München, archiv Törring-Jettenbach).

van het bos, de familie Martens uit Leuven (België). Een jaar eerder had Andreas Beuken, de eerste bewoner, al een waterput aangelegd. Vermoedelijk herstelde hij de oude put van de Kluis. De woning bood onderdak aan drie generaties Beuken (1848-1938) en daarna aan anderen (Kengen, 1990). Het gebouw van 'de Beuk' - de bijnaam van de bewoners - werd in 1870 verkocht aan de Maastrichtse familie

Schreinemacher. De toenmalige bewoner Jan Beuken was bang om het huis zelf te kopen: er zou geen zegen op rusten. Het onheil sloeg toe in 1922. De waterput was vervuild, met opzet, in de hoop dat de bewoners zouden vertrekken. Gedurende 2½ jaar moesten ze te voet naar het dorp om water te halen. Vanaf 1938 hebben nog vijf andere families in De Beuk gewoond. De laatste bewoners vertrokken in 1956 (familie Aarts).

De Riesenberg en de leegstaande boswachterwoning kwamen in 1959 in bezit van Staatsbosbeheer. Het huis werd aangehouden als een tijdelijk onderkomen voor personeel en in 1961 voorzien van een betonnen regenput met waterfilter. En 'tijdelijk' was bijvoorbeeld het vrije weekend van de houtvester. In de loop van de jaren 1970 veranderde het huis in een bouwval en halverwege de jaren 1980 dreigde de oude boswachterwoning te worden gesloopt. De heemkundestichting Grueles wist het gebouw van de ondergang te redden (Kengen, 1989). In 1989 werd het huis provisorisch hersteld door vrijwilligers. Nadien is De Beuk op initiatief van A.H. Jacobs (Gronsveld) volledig gerestaureerd. Een groot gedeelte van de Riesenberg is ondermijnd door middeleeuwse bouwsteengroeven. De berg werd reeds in de 15e eeuw uitgehold, door het uithakken en uitzagen van ontelbare blokken kalksteen. Zo ontstond een labyrint van onderaardse gangen. Hoewel de steengroeven al vroeg in bedrijf waren, kregen ze

Natuur

Het huis De Beuk op de Riesenberg omstreeks 1920.

geen aparte naam. Het onderscheid tussen 'op de berg' en 'in de berg' voldeed. Voor de export van het bouwmetaal werd de handelsnaam Gronsvelt steyn gebruikt. Het verduidelijkte ook de kwaliteit (kalksteen van Gronsvelt is gevoelig voor verwerking, meer geschikt voor binnenwerk en funderingen). De kalksteenwinning was breed vermaard, getuige een leverantie van Gronsvelt steyn aan de bouwloods van de domkerk te Utrecht (1500). Wanneer de exploitatie van de steengroeven staakte, is onbekend

Gedurende een korte periode zijn in het gangenstelsel van de Riesenberg champignons geteeld. De boseigenaar in die tijd, de heer C.C. Schreinemacher, had de groeve in 1955 verhuurd aan F. Heynen en W. Heynen, twee champignontelers uit Zichen (België). De huur werd in oktober 1957 onderhands overgedragen aan L.A. Mengels uit Vroenhoven (België). Het telen van 'grotchampignons' bood van mei tot en met september aan tien à twaalf personen werk. De temperatuur in de overige maanden zou te laag

Verlaten bouwsteengroeven van de Riesenberg (1941). Op de voorgrond de verwilderde moestuin van De Beuk, de helling is bedekt met struikgewas en hakhout (bron: Jongmans & Diemont, 1942).

zijn voor de champignoncultuur. In 1959 werden de Riesenberg en de groeve verkocht aan Staatsbosbeheer. Enkele jaren later kwam er een einde aan de teelt. De laatste champignons werden in 1963 geoogst en in september van dat jaar werd de huurovereenkomst beëindigd.

Heerlijke wijn

De op het zuiden geëxponeerde helling beneden de steengroeven, waar zo nu en dan schapen grazen, staat bekend als de Wijngaardsberg. Tot in de 14e eeuw werden op talrijke plaatsen in Zuid-Limburg druiven geteeld. In de late middeleeuwen verslechterde het klimaat, met als gevolg dat de wijnbouw in toenemende mate werd geconfronteerd met misoogsten, ziekten en plagen (onder andere

wortelluis). Veel wijngaarden verdwenen en ook die van Gronsveld verwilderde (1586). Hier en daar werd geprobeerd de druiventeelt voort te zetten door de beplanting te verjongen, onder andere op de Wijngaardsberg.

In het begin van de 17e eeuw werd, in opdracht van de heer van Gronsveld, een nieuwe wijngaard aangelegd. Na een reeks zeer koude winters (eind 17e en begin 18e eeuw) was het bijna overal met de wijnbouw gedaan. De Gronsveldse wijngaard echter lag erg gunstig en hield opmerkelijk lang stand: hier werden pas in de tweede helft van de 18e eeuw de druiven aan hun lot overgelaten. De eigendomskaart van het graafschap Gronsveld (1754) typeert de toestand als 'drijs oder weinberg'.

Natuur

Na enige tijd verschoof het toponiem Wijngaardsberg. Sinds het begin van de 19e eeuw wordt de naam toegekend aan het gehele westelijke deel van de Riesenbergring. Onderaan de helling van de verdwenen wijngaard duiken twee merkwaardige namen op: Aan de Grub en het Schabernack. Een grub is een natuurlijke insnijding met een cultureel tintje. De vorm en de afmetingen deden er niet toe, het belangrijkste was de begaanbaarheid: er was een weg of voetpad in aangelegd. Een grub werd gebruikt én onderhouden. Het woord is verwant aan het Duitse graben en grube (graven, uitgraven, afgraven ofwel uitgraving, afgraving, groeve). Een grub, grubbe, grebbe of grebken is echt iets van deze streek. Meestal verduidelijkt een voorvoegsel de ligging. Niet bij dé Grub, die was en is voldoende bekend. Aan de Grub ligt het Schabernack. In het dialect wordt van sjabbernack gesproken. Het toponiem is een verbastering van schavernac(k) en van oorsprong waarschijnlijk verbonden aan de helling boven de grub. Tot in de 14e eeuw was schavernac een goede, buitenlandse (Italiaanse) wijn. Het woord zinspeelde op het uiterlijk van rijke, wijndrinkende heren, deftige lieden met een geschoren nek, kortom schavernac(k). Als veldnaam duidde schavernac vermoedelijk op de wijngaard, een notabel domein voor heerlijke wijn. Naarmate de lokale wijnbouw toenam, verdween de oude associatie en kreeg de naam een minder fraaie betekenis.

Het laatmiddeleeuwse schavernack was een hatelijke toespeling, een schimpscheut vol spot en hoon.

Door de Dor

Vanaf het huis De Beuk kan je langs de kalksteengroeven via een voetpad verder oostwaarts. Weldra loopt het pad schuin naar beneden, het grote dal in, naar de Dor. Het lange en diep ingesneden droogdal ontspringt kilometers ver weg, op de hoogvlakte ten zuidoosten van Margraten. De herkomst van de naam blijft in nevelen gehuld. Geven de oudst bekende opgave Daer (1685) en de streeknaam Daor misschien een aanwijzing? Het dal vormt een natuurlijke doorgang, de Dor ligt dáár waar men dóór kan. Het middeleeuwse dör of dore betekende deur, een opening om door te gaan; ook werd dore gebruikt in de zin van doorlopend. De Dorweg verbindt het Maasdal met het hoge achterland en sluit bij Honthem aan op de oude hoofdweg Maastricht-Limbourg (reden waarom het Gronsveldse gebied zich zo ver naar het oosten uitstreckte?). Documenten uit de 18e eeuw vermelden Dauer en Dauer weegh, maar deze kortstondige vormverandering heeft weinig betekenis (Duitstalige invloed). Een populaire verklaring koppelt de Dor aan een 'vallée d'or' (gouden vallei) en de doorgaande weg wordt dikwijls Dorreweg of Dorrenweg genoemd. Ook die namen zijn om te vergeten, hoewel de schrijver W.L. Leclercq (1949) terecht opmerkt: "Na vijftien jaar zwerven door dit

schone land geloof ik dat de Dorreweg de mooiste van Zuid-Limburg is" (Leclercq, 1949). We volgen de Dorweg en na een smalle passage wordt het dal plots breder. Anderhalve eeuw terug lag hier een open plek in het bos. Volgens de rondwandelende streekverkenner C.L. Caumartin (1864) was de naam Dor ontleend aan deze plaats, waar lang geleden de Keltische of Germaanse god Thor werd vereerd (Caumartin, 1864).

Heilig bos

C.L. Caumartin (1864): ... "la vallée s'élargît brusquement, pour former une grande clairière qui a conservé le nom significatif de Dor ou de Tor. Dans cette clairière, entourée d'un fossé et d'élévations en terre, semblables à un rempart, dans ce nom de Dor, dans ces traveaux, ouvrages de la main de l'homme, dans le choix même de cet emplacement, situé à proximité de Hontem, n'avons-nous pas des indications suffisantes pour reconnaître une forêt sacrée et un lieu consacré par nos pères au culte de Thor, le dieu des combats? Une partie de cette clairière ayant été reboisée il y a une dizaine d'années, on découvrit dans le plus élevé du terrain, et du côté de l'orient, des substructions d'édifices ruinés, autels qui peut-être avaient servi aux sacrifices sanglants des Celtes ou des Germains, ou habitations des prêtres attachés au culte du Dieu Thor."

Los van de ware feiten of gemaakte waarheden, de dalbodem is vergraven en gedeeltelijk verbreed. De geoloog W.M. Felder, met grote belangstelling voor de oudheid, vermoedde dat aan de voet van de Bertenberg leem was afgegraven voor het maken van bakstenen (brikke) (Felder, mondelinge mededeling). Zijn het overblijfselen van een veldoven? Niemand weet het, in Gronsveld kennen ze alleen de naam Pryjekoul. Naar wordt verteld zijn er kadavers (prye) begraven.

Mystieke krachten

Een klein stuk verder langs de Dorweg ligt een poel, de zogeheten Fonteyn, die wordt gevoed door een bron in het aangrenzende grasland. Het grondwater komt van het plateau van Margraten. Bij de Fonteyn ligt de watervoerende laag dicht onder het oppervlak. Hier komt het grondwater even tevoorschijn en stroomt dan ondergronds weer verder, richting het Maasdal. De bron werd in mei 1805 'ontdekt' door Lambert van Gelabeek (De Kok-Janssen, 1984). Dit leidde tot veel ophef. Al snel werden aan het water mystieke krachten toegekend: heilig en helend. Na het plaatsen van een kruis (en een tent voor de verkoop van spijs en drank) ontstond, tot ongenoegen van de bisschop van Luik, een grote toeloop. De bron was in zijn ogen een poel van verderf: "hare onverwachte verschijning heeft vele personen, vooral onwetenden en vrouwen, doen gelooven dat de fontein eene bovennatuurlijke kracht bezit".

Natuur

Op 17 oktober 1806 verbood hij de bedevaart naar de Fonteyn, "om bijgelovige en ergerniswekkende misbruiken te verhinderen, temeer daar deze onze heilige godsdienst zouden kunnen blootstellen aan verwijten en spot van kwaadwilligen". Ondanks deze vermaning bleef de toeloop nog een tijdje aanhouden, maar het water had geen genezende werking meer. De Fonteyn stroomde met tussenpozen en viel in 1867 droog. Om de wisselende afvoer te verbeteren werd geprobeerd de bron te vergroten. 'Waarschijnlijk heeft men toen den ondoordringbaren bodem doorgestoken en heeft het water een uitweg in de diepte gevonden. Sedert is zij geheel verdwenen', oordeelde H.J. van den Boorn (1886).¹¹ Later begon de Fonteyn toch weer wisselvallig te stromen. Omstreeks 1910 werd andermaal getracht de situatie te verbeteren door de bron uit te diepen, een put te maken en het grondwater aan te boren. Met weinig succes.

*De Fonteyn in 1909
(bron: fotocollectie auteur).*

De Fonteyn blijft een mysterieuze bron, die onregelmatig droogvalt en plots weer stroomt.

Bronnen

- Jaspars, G., 1979. Groéselder Diksjenèr, woordenboek van het Gronsvelds dialect. i.s.m. Werkgroep Groéselder Diksjenèr, Gronsveld. Leiter-Nypels, Maastricht.
- Hartmann, J.L.H., 1986. De reconstructie van een middeleeuws landschap. Maaslandse monografieën 44. Van Gorcum, Assen.
- Habets, J., 1870. Kluizen en kluizenaars in Limburg. Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Duché de Limbourg, deel VII: 351-362.
- Jackers, J., 2004. Kluizenaar Alexander uit Val-Meer, een bezige bij. GOGRI 1,2.
- Kengen, H., 1990. Bewoners van 'de Beuk'. Gruelles 10(1):27-34.
- Kengen, H., 1989. Gruelles op de steigers: de Beuk behouden! Gruelles 9(3):129-130.
- Leclercq, W.L., 1949. Limburg reisboek. P.N. van Kampen & Zoon N.V. Amsterdam.
- Caumartin, C.L., 1864. Souvenirs et promenades à Gronsveld. Publications de la Société d'Archéologie dans le Duché de Limbourg, deel I: 262-287.
- Kok-Janssen, E. de, 1984. Een fontein?...een bron?...misschien een geneeskrachtige? Gruelles 4(3):114-117.

Vervuiling in ons dorp

Het voorwoord van onze voorzitter in het voorgaande nummer zette me aan het denken. Hij refereerde daarin aan de jeugd die op het kerkplein rondhangt, en die daar nogal wat troep achterlaat. Ik denk dat het wel geoorloofd is hier een kostbare bladzijde aan te wijden. Het gaat tenslotte ook om onze kostbare omgeving. Natuurlijk is er niets mis mee wanneer de jeugd elkaar 's avonds op het kerkplein treft, ergerlijk is het natuurlijk dat ze er allerlei troep achterlaat. Soms vraag ik me wel eens af van wie onze jongeren dat geleerd hebben? Wanneer je rondloopt in het dorp, en dan hoef je je ogen niet eens goed de kost te geven, zul je versteld staan van de enorme hoeveelheid troep die gedumpt is. Ik ga ervan uit dat deze rotzooi niet alleen door de jeugd is gedumpt. Die houdt het bij blikjes (fris)drank en papieren zakken en plastic bakjes van een bekende fastfoodketen. Maar wie zou dan ál die wastafels, toilet-potten, volle huisvuilzakken en complete slaapkamermeublementen dumpen?

De jaarlijkse opschoonactie van Grueles, waarbij de jeugd van Gronsveld en Rijckholt actief betrokken wordt bij het opschonen van landwegen en paden is een loffelijk initiatief. Maar het is natuurlijk triest wanneer we na afloop de overvolle vuilniscontainer zien. Ergert u zich ook aan wat u op de foto's ziet? Meld uw klacht dan via de gemeentelijke website: www.eijsden-margraten.nl onder

'meldingen en klachten'. Hoe meer meldingen daar binnenkomen hoe beter, hoewel dit in deze context vreemd klinkt. Misschien dat de Bijzonder Opsporings Ambtenaren een (nog) actievere opsporingsattitude gaan vertonen, maar laten we vooral ook de hand in eigen boezem steken.

Danny Husson

WIE ÊS 'T TOCH MÊT

Eddy Smit

Waar ben je geboren?
Op Curaçao, op 4 mei 1943.

Welke relatie heb jij met Gronsveld?
Ik heb in de schooljaren 65/66 en 66/67 als onderwijzer les gegeven op de St.-Martinusschool van Gronsveld, nadat ik in 1965 was afgestudeerd aan de Rijkskweekschool aan de Grote Gracht te Maastricht.

Aan wie bewaar je nog goede herinneringen?
Ik had een leuk contact met zowel mijn collega's als met mijn leerlingen; de namen van sommige

van mijn leerlingen zijn mij altijd bijgebleven. Maar de beste herinneringen heb ik toch nog steeds aan het schoolhoofd, Jean van Baal. Ik kan me nog goed herinneren hoe ik aan de betrekking aan de school in Gronsveld ben gekomen. Toen ik in Maastricht studeerde woonde ik aan de Statensingel. Daar ontmoette ik ook mijn huidige vrouw, Mimi Huveneers, die aan de overkant woonde. Zij deed in mei 1965 eind-examen aan de Handelsavondschool, waar ze 5 jaar les had gehad van Jean van Baal. Tijdens haar diploma-uitreiking stelde Jean zich aan mij voor en we maakten een praatje. Toen hij hoorde dat ik recent geslaagd was als onderwijzer, vroeg hij mij de volgende dag even op de school in Gronsveld langs te komen.

1966. Eddy met zijn collega's. V.l.n.r. Pierre Jeukens, Eddy, Jef Simons, Florine Coezijn, Herman Castermans, Hubertine Pluymen, Gilles Jaspars, Thérèse Braeken, Jean van Baal.

Er bleek een leerkracht langdurig ziek te zijn en de klas (5 of 6, dat ben ik even kwijt) moest 'rustig' gehouden worden. Aldus geschiedde het dat ik het schooljaar afmaakte en vervolgens mocht blijven. Jean van Baal was een man met veel invloed. Ik ging altijd met een oude fiets van Maastricht naar Gronsveld. Op een gegeven moment zei Jean tegen mij: "Kom mee, dan gaan we even naar Pierre Gorissen." Tegen Pierre zei hij: "Deze schoolmeester heeft een mobylette nodig voor een zacht prijsje en zal hem in zes maanden afbetalen". Ik stond erbij, keek ernaar en knikte.

Waarom ben je uit Gronsveld vertrokken?

Na enkele fijne jaren verlangde ik toch ook wel weer terug naar mijn Curaçao. Toen ik in 1967 ook nog een oproep kreeg voor militaire dienst (ik woonde tenslotte in Nederland) hakte ik de knoop door en ging in de grote vakantie van 1967 terug naar mijn roots.

En toen?

Terug in Curaçao kon ik meteen aan de slag als onderwijzer. In 1975 maakte ik de overstap naar een MAVO waar ik onder andere Spaans en handvaardigheid heb gegeven. Hier ben ik tot aan mijn pensioen in 1999 gebleven.

Eddy en Mimi Smit wonen nog steeds op Curaçao en hebben een dochter (Vivian 1969, ze woont in Nederland) en een zoon (Jason 1971, woonachtig op Curaçao) en zijn sedert 2 jaar opa en oma van een kleindochter.

Paul Goessens

FOTO

1960. 50-jarig bestaan Boerenleenbank.

Klaar voor de koffietafel die geserveerd werd in een loods van de Coöperatieve Veiling.

1. Myriam Reintjens 2. Wies Goessens 3. Annie Vaessens 4. Elly Wouters 5. Els Heijnen 6. Jeanne Hollanders
 7. Mia Meijs 8. Mia Theunissen 9. Elly Soudant 10. Rie Macheels 11. Jeanette Bouchoms
 12. Maria Wassenaar 13. Wiesa Schrijnemakers 14. Annie Olislagers 15. Elly Martin 16. Miet van den Boorn
 17. Jeanne Curvers 18. Mientje Mares 19. Rina Schreurs 20. Maddy Janssen 21. Anny Wolfs 22. Toos Willigers
 23. Elly Mares 24. Milly Smeets 25. Adam Goessens 26. Jan Hayen 27. Nic Hartman 28. Johnny Janssen
 29. Eric Vliegen

Foto

1968. In het midden koning Bèr Waber. Aan zijn rechterzijde Mart Huls. Links politieman Fontein, Frans van den Boorn, Karin Goessen.

± 1960. Toneelstuk 'In de schaduw van de Guillotine'. Vooraan v.l.n.r. Chêl Heijnen, Eddy Jacobs, Haj Goessens, Bèr Goessens. Staand v.l.n.r. Anna Kevers, Truus Heijnen, Truus Dautzenberg, Hub Wolfs, Herman Scheres, Zjirke Schrijnemaekers.

GEZIËN

Onze vorige 'ateröm' is Rijksweg 191 in Rijckholt. De bewoners van deze voormalige boerderij zijn Madeleine Bisscheroux en André Schmeets. Samen met hun kinderen Eline en Koen zijn zij hier op 16 november 2000 komen wonen. Zij kochten dit pand van Annie en Pierre Jacobs, die het op hun beurt in 1988 hadden gekocht van Mathieu Peeters.

Naast mij ligt de krant en mijn oog valt op een reportage van de Oscaruitreiking. Als er zo een prijs zou bestaan voor verbouwingen, dan zouden Madeleine en André hoge ogen gooien.

Er is de afgelopen jaren heel wat verbouwd. Van de voorkant gezien heeft het pand een U-vorm. Links het woonhuis met de voordeur aan de zijkant, in het midden een schuur met poort en rechts de voormalige stallen. Via de poort kom je bij de 'ateröm'. De oude bestrating is vervangen door een vloer met oude bakstenen, afkomstig van een oude bushalte in Wijlre. De voormalige stallen worden door

André verbouwd tot een aparte wooneenheid. Het authentieke vakwerk is hier nog zichtbaar. Madeleine en André spelen nog met de gedachte om enkele muren te vervangen door grote glaswanden, zodat een groter gedeelte van het vakwerk te zien is.

De begane grond van de woning is vrij rigoureuus verbouwd. Ze hebben daarbij de oude materialen zoveel mogelijk behouden, zoals de prachtige Italiaanse terrazzo vloer in de keuken en de mooie plafonds. In de aanbouw achter werd pas nog het gehele kozijnwerk vervangen door een dubbele deur en twee ramen. Ook de voorkamer is drastisch gerenoveerd. Aan de grote dwarsbalk in de kamer kun je nog altijd zien dat er ooit brand is geweest (in de oorlog). Onder de kamer ligt een oude gewelfde kelder van mergel.

Als je aan de voorzijde van het huis gaat staan dan zie je duidelijk dat de woning ooit verhoogd is. Precies op die grens is een jaarsteen geplaatst. Boven elkaar staan het jaartal 1885 en de letters C P en A C, de initialen van Christiaan Peeters en Anna Consten. 'De lange Cristiaan', zoals hij in het dorp genoemd werd, was koetsier en landbouwer.

André werkt als technisch adviseur bij een elektronicabedrijf in Luik en Madeleine is programma-coördinator bij de Jan van Eyck Academie in Maastricht. Aan hun enthousiasme te horen, denk ik dat Rijckholt nog tot in lengte

van dagen met deze twee zit 'opgescheept'.
In ieder geval één ding is zeker, zij hebben met
hun geweldige inzet een prachtig historisch
pand voor Rijckholt behouden.

Voor de volgende 'ateröm' hoef ik helemaal
geen hint te geven. Naar mijn idee moet elke
rechtgeaarde Gronsveldenaar deze plek meteen
kunnen traceren.

Sjef Caris

HISTORIE

Open Monumentendagen

In het kader van de Open Monumentendagen op zaterdag 10 en zondag 11 september 2011 en het verplaatsen van de graftombe van Willem van Bronckhorst, organiseerde Grueles in samenwerking met de Koninklijke Schutterij en het Kerkbestuur een tentoonstelling in onze kerk. De leden van de sectie Historie gaven de bezoekers uitleg over het tentoongestelde. Het koningszilver van de schutterij en ander zilverwerk werden tentoongesteld. Ook waren te zien de sjöttebeker, de door de huidige graaf Törring geschonken zilveren zegelstempel, een zilverengedachtenispinning en de Militaire Willemsorde van onze laatste keizer, Jan Wackers.

De kerkschatten van Gronsveld, die normaal in de schatkamer van de St.-Servaas bewaard worden, waren speciaal naar Gronsveld gehaald. Dit waren onder andere (vergulde) zilveren kelken, een zilveren wierookvat met toebehoren, zilveren kandelaars, aanwijsstokjes, ampullen en natuurlijk de grote monstrans uit 1719, geschonken door de tweede zoon van Justus-Maximiliaan van Bronckhorst, Jan Frans, die ook de bouwheer was van onze kerk en die het orgel schonk.

Ook was de voor Nederland unieke collectie houten reliekhouders, die omstreeks 1760 door pastoor Kolb vanuit Beieren mee naar Gronsveld genomen zijn, te zien. Tevens waren enkele pas gerestaureerde oude vaandels en oude kazuifels te bewonderen. Meer foto's vindt u op www.grueles.nl/foto's.

Frans Bernards

Gronsveldenaar geeft pianoconcert voor keizerin Sissi

In 2010 verscheen in Luik van de hand van de journalist Julien Moës een studie, getiteld "Des ailes pour l'éternité", over twee Gronsveldenaars, Jean en Edouard van den Boorn, die in 1844 aan het Luiks conservatorium gingen studeren.

De familieachtergrond van Jean en Edouard

Aan het eind van de 18e eeuw woonde in Gronsveld het gezin van Joannes van den Boorn en Anna Catherina Retraet. Ze hadden een kleine boerderij en kregen twaalf kinderen, waarvan er vijf op jonge leeftijd stierven. Joannes trotseerde, in een zeer conservatieve maatschappij, de adel door de rechten van de zwakkeren te verdedigen. Deze houding werd door de dorpsgenoten zeer gewaardeerd. Ze kozen hem in 1785 tot burgemeester, een functie die hij zou blijven vervullen tot aan de komst van de Franse troepen in 1794.

Joannes was een rechtlijnig man met een sterk karakter, eigenschappen die ook bij latere generaties tot uitdrukking kwamen. Als burgemeester van eenvoudige komaf wist hij zich in een politiek roerige tijd, met opeenvolgende militaire invasies, goed te handhaven naast rijke adel, in de persoon van de heer van Rijckholt.

De Franse Revolutie en de annexatie van de Nederlanden door de troepen van de Franse republiek veranderden de gemeentelijke indeling ook in Zuid-Limburg in sterke mate.

Zo werden in 1795 gemeenten met minder dan 5000 inwoners samengevoegd tot één kanton. De gemeenschappen Gronsveld, Rijckholt, Sint-Geertruid, Oost, Cadier, Eijsden, Breust en Mesch werden tot het kanton Eijsden samengevoegd. En met deze samenvoeging verdwenen de burgemeestersposten in deze gemeenschappen. Enige jaren later zouden de kantons weer worden gescheiden en Gronsveld en Rijckholt weer een eigen gemeenteraad krijgen. Joannes woonde met zijn vrouw Anna Catherina Retraet in de boerderij van de wezen Retraet. Anna's ouders waren op jeugdige leeftijd gestorven. Behalve huisvader en burgervader was Joannes koster en dirigent van het Gronsvelds kerkkoor. Zijn nakomelingen zouden zijn liefde voor de muziek erven. Zijn zoon Christiaan, geboren op 30 juni 1786, werd op 28-jarige leeftijd in 1814 benoemd tot burgemeester van Gronsveld. Zijn vader Joannes had het grootste gedeelte van het beheer van de boerderij aan hem overgedragen. Christiaan was de eerste burgemeester van Gronsveld na de Franse Tijd. Hij volgde in deze functie de heer van Rijckholt, Charles de Brien, op. En wat niemand toen kon bevroeden was dat Charles de Brien zijn schoonvader zou worden. Op 17 februari 1815, een half jaar na Christiaans aanstelling tot

Historie

burgemeester, overleed zijn vader. Het begin van de carrière van Christiaan als burgemeester was niet altijd even gemakkelijk. De wetgeving over de samenstelling en organisatie van de gemeenteraad veranderde voortdurend. Een Koninklijk Besluit van 18 februari 1818 maakte daar een einde aan. Voortaan werd de burgemeester, op voordracht van de gemeenteraad en de gouverneur van de provincie, door de koning benoemd. Vanaf dat moment werd de burgemeester opnieuw schout genoemd. Hij werd geassisteerd door twee schepenen. Na een mandaat van 6 jaar kon de schout worden herbenoemd. Christiaan voerde zijn mandaat bekwaam uit. Tot zijn dood in 1841, in zijn vijfde ambtsperiode en na 28 dienstjaren, zou hij aan het hoofd van de gemeenschap blijven staan. Als jong burgemeester ontmoette hij Florence, de dochter van zijn voorganger, de heer van Rijckholt, Charles Maximiliaan Joseph Marie de Brienens (1767-1852). Deze was sinds 10 februari 1793 gehuwd met Marie-Thérèse Charlotte de Bounam de Rijckholt (1771-1852). Zij was de dochter van Antoine Joseph Ignace Casimir, baron de Bounam.

De verliefdheid tussen Florence de Brienens en Christiaan was niet naar de zin van de vader van Florence. Ondanks het feit dat deze vol lof was over het functioneren van Christiaan als burgemeester, was hij om principiële redenen tegen een verbintenis tussen Christiaan en zijn dochter Florence. Het was in die tijd namelijk ondenkbaar dat, ondanks ingrijpende

veranderingen die dankzij de Franse Revolutie ingang hadden gevonden, iemand van adel met een gewone burger trouwde. Desondanks besloten Christiaan en Florence elkaar in 1822 eeuwige trouw te beloven. Maar om hun huwelijk een solide basis te geven vroegen ze aan notaris Joannes Piters uit Eijsden naar de ouders De Brienens te gaan om toestemming te verkrijgen voor hun voorgenomen huwelijk.

Op 7 november 1822 ging notaris Piters, vergezeld door getuigen Laurent Halders, landbouwer te Rijckholt en Antoine Servais, dagloner te Eijsden, naar kasteel Rijckholt. De ouders van Florence weigerden echter, zonder opgaaf van reden, hun goedkeuring aan het huwelijk te geven. Deze weigering weerhield de geliefden er niet van om een maand later, op 9 december 1822, in het huwelijk te treden.

Het stel ging wonen in het ouderlijk huis van de Van den Boorns gelegen aan de Rijksweg, nu huisnummer 4. Ondanks het feit dat de ouders van Florence tegen dit huwelijk waren, werden de banden met de familie niet verbroken. In tegendeel. Drie kinderen van Christiaan en Florence kregen als peter en meter broers en zussen van Florence. Na twaalf maanden huwelijk werd hun eerste kind geboren. Christiaan en Florence zouden het verdriet van het verlies van hun eerstgeborene ondervinden, want de kleine Maria Ludovica stierf op 11 november 1823. Het stel kreeg vervolgens vier jongens: Joannes Carolus Joseph, geboren op

4 november 1824; Carolus Arnoldus, geboren op 4 augustus 1826; Edouard Jean Joseph, geboren op 28 april 1828 en Maximilianus Joseph Eugène, geboren op 25 juni 1830. Tijdens hun jeugd verbleven de kinderen van Christiaan en Florence regelmatig op kasteel Rijckholt. Om in de tuin te spelen, maar ook om in de nabijheid van een intellectueel, sociaal en cultureel milieu te verblijven, hetgeen niet zonder invloed op hun verdere ontwikkeling zou blijken.

In de XVIIIe en XIXe eeuw was aan de Europese hoven en bij adellijke families het Frans de voertaal. Zo werden de kinderen van Christiaan en Florence dan ook tweetalig opgevoed.

Om te kunnen studeren was het noodzakelijk over financiële middelen te beschikken. Dit gold ook voor de vier zoons van Christiaan en Florence. Joannes, Charles, Edouard en Eugène konden studeren, dankzij de familie, die niet alleen welgesteld was maar ook zeer geïnteresseerd in de ontwikkeling van wetenschap en kunst en vooral in muziek.

De muziek die in het leven van deze vier jongens een grote rol zou gaan spelen, deed een tweetal Gronsveld verlaten, om in Luik te gaan studeren. De andere twee zouden zich gaan wijden aan de gemeenschap Gronsveld en met name aan de jonge harmonie.

Ze droegen met hun talent bij aan de ontwikkeling van de harmonie, opgericht in 1835 toen Christiaan burgemeester was. De vereniging telde in het begin 18 leden. Twee van de

jongens Van den Boorn-de Brienen, Joannes en Eduard, wier verdere leven door de muziek beïnvloed zou worden, waren toen 7 en 9 jaar oud. Op initiatief van Christiaan steunde de hele familie de ontwikkeling van de harmonie.

Luik ontwikkelde zich, dankzij de steenkoolwinning en de staalindustrie tijdens de industriële revolutie, tot een van de belangrijkste steden van Europa. Bovendien werd er in de stad, mede op initiatief van koning Willem I der Nederlanden, een universiteit gevestigd.

Men zou verwachten dat na de vaststelling van de landsgrenzen in 1830 de familie Van den Boorn-de Brienen, haar kroost in Nederland zou laten studeren. Zij zouden hun kinderen echter aan het vermaarde conservatorium van Luik laten inschrijven. Bij Koninklijk Besluit van 9 juni 1826, hadden vier muziekscholen het predikaat "Koninklijk" gekregen. Dit waren de muziekscholen van Den Haag, Rotterdam,

Historie

Brussel en Luik. Op 13 november 1831 werd dit Koninklijk Besluit door de nieuwe Belgische regering bevestigd. Na hun aankomst in Luik huurden Jean en Edouard een kamer in een gebouw van een familie van kooplieden, de familie Chanaye-Discry, Rue de la Meuse-à-l'Eau, nr 16, tegenwoordig Quai-sur-Meuse. Er woonden meerdere gezinnen in dit gebouw, dat gelegen was in de nabijheid van de 'Quai de la Batte' en de 'Pont des Arches'.

Jean was 20 toen hij aan zijn studie begon, en Edouard was 16. Het conservatorium van Luik had in de twintig jaar sinds zijn oprichting een behoorlijke reputatie opgebouwd. De gebroeders Van den Boorn zouden zich gaan specialiseren in het bespelen van het orgel, het harmonium en de piano. Ze kregen onder anderen pianoles van Jules Jalheau. De later beroemd geworden componist César Franck, geboren in 1820, was ook een van zijn leerlingen. Jean en vooral Edouard hadden te kampen met gezondheidsproblemen. Een en ander was het gevolg van de constante druk om al hun energie in de studie te steken, dit om hun leraar maar tevreden te stellen. Jules Jalheau erkende hun talent, maar dwong hen om de lat steeds hoger te leggen.

Op 28 januari 1846 waren de twee broers, respectievelijk 22 en 18 jaar oud, aanwezig bij een buitengewoon evenement, een recital, gegeven door de Hongaarse virtuoos, Franz Liszt. Dit was reeds de derde keer dat Franz Liszt Luik bezocht. Eerdere concerten had hij in 1841 en in

1842 gegeven bij gelegenheid van de onthulling van het beeld van Andre-Modeste Grétry. Deze keer kwam Liszt, die bevriend was met Victor Hugo, Georges Sand, Chopin, Lamartine, Berlioz en van de Luikse violist Lambert Massart geheel onverwacht naar een liefdadigheidsconcert, gegeven door 'la Société musicale Liégeoise'. Liszts deelname aan het concert ten bate van de behoeftigen was niet in het programma opgenomen. Tijdens hun studieperiode raakten de gebroeders Van den Boorn bevriend met twee andere zeer getalenteerde broers: Jean-Pierre en Nicolas Ysaye.

Jean en Edouard waren inmiddels 29 en 25 jaar oud en woonden nog steeds samen op hetzelfde adres. Hier oefenden ze ook het beroep van pianoleraar uit.

Vanuit hun raam zagen ze het peil van de Maas vaak stijgen, waardoor hun wijk wateroverlast ondervond, zoals dat ook in 1850 gebeurde. Zij vreesden dat de kades tijdens restauratiewerkzaamheden zouden instorten. Maar ze hechtten ook aan het uitzicht op de rivier, op de binnenvaartschepen die de stroming volgden en die verdwenen in de richting van hun geboorteplaats, Gronsveld.

De sociëteit, 'La Société libre d'Emulation' die thans nog bestaat, organiseerde elke twee jaar een wedstrijd waaraan iedereen kon deelnemen. Er kon een keus gemaakt worden uit een twaalfstal thema's. Voor elk thema was een prijs te winnen, te weten een medaille van grote

waarde. “La Société libre d’Emulation” was aan het einde van de XVIIIe eeuw opgericht door François-Charles de Velbruck, Prins-bisschop van Luik.

La Société libre d’Emulation.

In 1858, het geboortjaar van de Luikse vioolvirtuoos Eugène Ysaÿe, konden de deelnemers een keuze maken uit een aantal onderwerpen, zoals: “Beschrijf de geschiedenis van de vooruitgang van de staalproductie in de provincie Luik” en “De onderlinge invloed van de industrie op de kunst, en de kunst op de industrie”. Aan dit laatste onderwerp zou Edouard meer dan anderhalf jaar werken. Het werd dan ook een zeer gedetailleerde studie. Het reglement schreef voor dat het essay vóór 31 december 1859 moest worden ingeleverd. Edouard geeft

een zeer uitgewerkte beschrijving van het culturele leven van zijn tijd in steden als Parijs, Amsterdam, Leipzig, Dresden, Keulen, Londen en New York. Het is onbegrijpelijk dat dit werk totaal onbekend is in conservatoria, dat deze getalenteerde musicus, die een van de beste critici van zijn tijd zou worden, in de vergetelheid is geraakt en dat hij nooit onderwerp van een (historische) studie is geworden. Op 6 mei 1860 vond de prijsuitreiking plaats. De voorzitter maakte de naam van de laureaat bekend: Edouard van den Boorn, muziekleraar te Luik. Hij ontving uit handen van de graaf De Mercy-Argenteau een gouden medaille ter waarde van 300 francs. Graaf Eugène Arnold de Mercy-Argenteau was op 11 april 1860 in het huwelijk getreden met Marie Charlotte Elizabeth Louis de Riquet, prinses van Caraman-Chimay, een getalenteerd pianiste.

Louise, gravin Mercy d’Argenteau.

Historie

Zij en haar man waren gelieerd aan de twee broers Van den Boorn. De moeder van de graaf en de moeder van de twee pianisten droegen dezelfde naam: De Brienens.

In de 19e eeuw was pianomuziek erg geliefd, pianisten stonden in hoog aanzien. De internationale carrière van Jean, de meest getalenteerde van de twee, nam een hoge vlucht die begon in Parijs waar Jean enkele jaren zou verblijven en waar zijn talent zich verder ontwikkelde. Hier zou hij zijn eerste werk voor concert publiceren, getiteld "la Plage", een fantasie voor piano, die hij opdroeg aan zijn voormalige muziekleraar, Jules Jalheau. Van dit pianowerk is een kopie bewaard gebleven in de bibliotheek van het Koninklijk Conservatorium te Luik. Edouard begeleidde hem, in zijn succes delend, in talloze recitals, waarin hij orgel of piano speelde. Muzikaal was hij minder begaafd, maar hij beschikte over literaire talenten, die hem internationale faam zouden brengen op het gebied van beeldende kunst en muziek, zowel als recensent als als muzikercriticus. Ook in Amsterdam waren de broers geen onbekenden. Ze werden, waarschijnlijk op initiatief van de familie Van Brienens, uitgenodigd om in de sociëteit "Felix Meritis" een concert te geven. De familie Van (De) Brienens bewoonde een groot pand met een mooie tuin en fraaie binnenplaats op de Herengracht 284. Hier vonden vaak ontvangsten plaats. Een van de bewoners was adviseur van koning Willem I en vervolgens van Willem II. Het prestige van de Van Brienens was

binnen de monarchie en de maatschappij aanzienlijk, zowel in de politiek, als op het gebied van de kunst. Tussen de jaren 1860 en 1870 werden beide musici meer dan eens uitgenodigd voor het geven van concerten aan keizerlijke, koninklijke en prinselijke hoven. Zo waren ze gast van keizerin "Sissi" en keizer Frans Jozef in Wenen op de Hofburg en kasteel Schönbrunn. In die tijd onderhielden ze ook contacten met beroemde artiesten zoals Franz Liszt

*Elizabeth (Sissi)
van Oostenrijk.*

*Keizer Frans Jozef
van Oostenrijk.*

en Richard Wagner. Mevrouw Marie Clothilde Elizabeth Louise de Riquet, gravin van Mercy-Argenteau, zou een belangrijke rol gaan spelen in hun muzikale ontwikkeling. Zij was bekend aan de Europese hoven, waaronder dat van Napoleon III en was omringd door muzikale talenten waaronder Franz Liszt.

De vrijgezellen Jean en Edouard bewoonden sinds hun aankomst 15 jaar eerder, nog steeds hetzelfde pand Rue Meuse-à-l'Eau, nr. 16. Twaalf jaar na het winnen van de gouden medaille van de Société libre d'Emulation op 6 mei 1860, was Edouard in de culturele, artistieke en letterkundige wereld een begrip geworden. Hij maakte kennis met een charmante jonge vrouw, bijna 20 jaar jonger dan hij, Marie Joséphine Julienne Clémence Adam, geboren op 17 juni 1847. Zij trouwden en het stel vestigde zich te Luik. Uit dit huwelijk zouden twee kinderen worden geboren: Emile op 28 oktober 1871 en Charles op 11 juli 1874. In 1876 verhuisde het gezin naar de Rue des Vennes 120. Maar hun geluk zou van korte duur zijn want Marie overleed op 20 januari 1879 op 32-jarige leeftijd. Emile en Charles waren toen 7 en 4 jaar oud.

Edouard moest nu zorgen voor de opvoeding van zijn twee zoons. Maar omdat hij ook nog een baan had als pianolaar en muziekrecensent, nam hij een gouvernante/huishoudster, genaamd Marie-Thérèse Tonnon in dienst. Hij bleef pianolessen geven, maar studeerde tegelijkertijd harmonium, waarvan hij weldra alle artistieke mogelijkheden ontdekte. Hij componeerde diverse stukken voor dit instrument, die hij uitvoerde tijdens concerten in Londen, Parijs, Brussel en Luik en een aantal grote Duitse steden. Edouard was niet alleen een groot musicus, ook op literair gebied verdiende hij zijn sporen, hij was een niet

onverdienstelijk dichter. Talrijke dichtbundels heeft hij uitgebracht, als hommage aan bekende musici, zoals Meyerbeer en Anton Rubinstein. Zijn hommage aan Rossini werd voorgedragen in het Koninklijk Theater van Luik. Het grootste gedeelte van zijn gedichten werd gepubliceerd in gerenommeerde kranten van Parijs en Brussel. In 1880 vierde de Belgische natie haar 50e verjaardag. Luik bleef hierbij natuurlijk niet achter. Men besloot een werk uit te geven, dat in meerdere hoofdstukken de evolutie van de staat sinds 1830 weergaf. Edouard van den Boorn besteedde twintig pagina's aan 'een overzicht van een Luikse muzikale beweging 1830-1880'. Een belangrijke uitgave, omdat deze periode nu voor het eerst door een Luikse muziekcriticus en historicus werd beschreven.

In de tweede helft van de 19e eeuw werden in Luik grote bouwkundige werken uitgevoerd. De initiatiefnemer was een ingenieur genaamd Guillaume-Hubert Blondin, een geboren Gronsveldenaar wiens verdiensten voor de stad Luik door het gemeentebestuur werden gehonoreerd door zijn naam te geven aan een boulevard: Avenue Blondin. Hij was directeur van het departement openbare werken van de stad van 1857 tot 1881. Oude Maasinhammen veranderden in boulevards, zoals de boulevard De la Sauvenière en d'Avroy. In 1863 werd het station Guillemins gebouwd. (zie Grueles nr. 13-1993 blz. 197).

Historie

Het Europese continent maakte rond deze tijd een economische crisis door, mede door de invoer van voornamelijk Amerikaanse landbouwproducten en door een overproductie van de Duitse industrie. De sociale crisis barstte overal los, maar in tegenstelling tot vroeger waren de arbeiders nu goed georganiseerd. Hun vakbeweging kreeg grote politieke invloed. In een aantal wijken van Luik vonden demonstraties van ontevreden arbeiders plaats, terwijl in de 'betere' wijken twee prestigieuze muzikale uitvoeringen plaatsvonden.

In Moskou kwam de woede en frustratie tot uitdrukking in door het volk gezongen liederen gecomponeerd door de leden van de 'groep van vijf', te weten: Alexander Borodin, Cesar Cui, Mili Balakirev, Nicolai Rimski-Korsakov en Modeste Moussorgski.

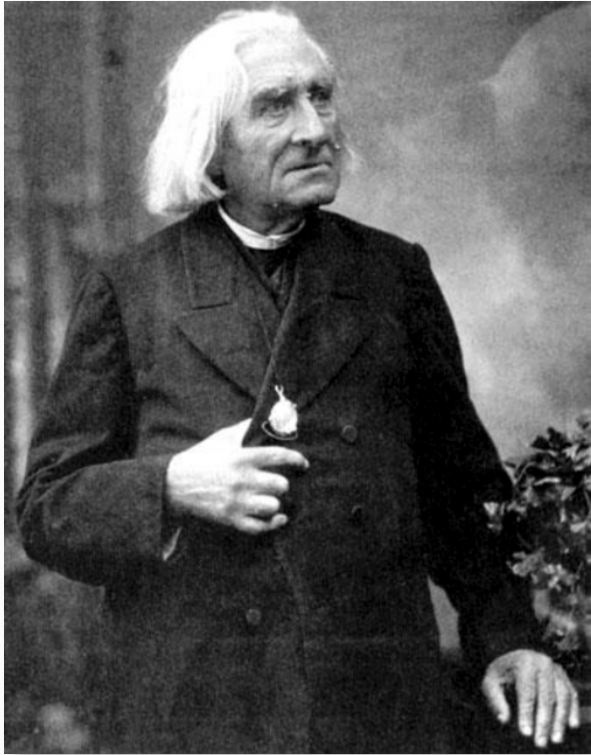
Twee personen werkten samen om West-Europa deze muziek te leren ontdekken, herkennen en waarderen: Franz Liszt en gravin de Mercy-Argenteau. De gravin bezocht Rusland regelmatig en was vaak te gast aan het keizerlijke hof waar ze zich het Russisch probeerde eigen te maken. De prestigieuze positie die zij bekleedde in de beroemde Luikse "Société libre d'Emulation" bracht haar in contact met de 'groep van vijf'. De gravin organiseerde een concert, met muziek gecomponeerd door 'de groep van vijf'. Daarbij werd zij geholpen door onder anderen Edouard van den Boorn. Het kasteel van Argenteau, vlakbij

Visé, waar de gravin regelmatig een salon beschikbaar stelde aan musici van over de gehele wereld, ontleende ditmaal zijn glorie aan de aanwezigheid van Alexander Borodin en Cesar Cui.

Château Mercy-Argenteau.

In de maanden daarna verergerde de economische crisis in Europa en in 1886, een jaar na de oprichting van de Belgische arbeiderspartij, werd België verlamd door een algehele staking. Op 16 maart 1886, kwam Franz Liszt op uitnodiging van gravin Louise de Mercy-Argenteau en Edouard van den Boorn naar Luik, om twee concerten bij te wonen ter ere van zijn 75e verjaardag.

Franz Liszt.

'La Société d'Emulation' kondigde voor 17 maart een concert aan, volledig gewijd aan werken van Franz Liszt. Op diezelfde dag werd een politieke demonstratie gehouden, eerst vredelievend, maar gaandeweg werd de sfeer grimmiger en kon de politie en het door de burgemeester, Jules d'Andrimont, opgeroepen leger de woedende menigte slechts met moeite de baas blijven. De voorstelling in het nabijgelegen Koninklijk Theater werd

afgebroken en een gedeelte van het angstige publiek ontvluchtte het theater. De zaal van l'Emulation waar het concert ter ere van Franz Liszt werd gegeven, lag ver verwijderd van de omgeving waar de ongeregeldheden plaatsvonden. Tijdens Liszts verblijf ontving Edouard van den Boorn de Hongaarse meester in zijn woning in de Rue des Vennes nr. 120. Bij dit bezoek waren Edouards zoons Emile (14 jaar) en Charles (11 jaar) ook aanwezig. Dit bezoek zou in hun geheugen gegrift blijven.

Hoe het Emile en Charles verder verging, vertelt dit verhaal niet. Misschien een mooi onderwerp voor een van de komende edities

Jean (Joannes) van den Boorn is gestorven op 2 juni 1906 in Gronsveld toen hij op bezoek was bij zijn jongste broer Eugène. Edouard is gestorven te Luik op 14 augustus 1896. Hij werd begraven op het kerkhof van Luik (Robermont), maar aangezien de grafrechten na 1936 niet meer zijn betaald, is het graf geruimd.

Hoe verging het de familie Van den Boorn in Gronsveld? De tweede zoon van Christiaan en Florence, Charles, woonde nog steeds in het dorp. Hoewel veel minder getalenteerd dan zijn Luikse broers, was hij een gepassioneerd muzikliefhebber en musicus. Op verzoek van de leiding van de harmonie van Gronsveld, opgericht in 1835 door Johannes Pleumekers, volgde hij deze, na diens dood in 1852, op als voorzitter van de harmonie.

Historie

Tijdens het voorzitterschap van Charles ging het de harmonie voor de wind.

Iets meer dan 43 jaar, tot aan zijn dood in 1895, bekleedde hij deze functie met toewijding. Daarna nam zijn jongere broer, Eugène, het van hem over. Hij was de vierde zoon van Christiaan en Florence, en was geboren in 1830, het jaar waarin België de onafhankelijkheid uitriep. Ook hij was op zeer jeugdige leeftijd al een hartstochtelijk liefhebber van muziek.

In 1842, 12 jaar oud, was hij al lid van de harmonie, die toen nog geen dertig leden telde. Hij speelde trombone. Sinds zijn toetreding in 1842 was hij actief lid, commissaris, secretaris en dynamisch adjunct-directeur. In 1895 werd hij gekozen tot voorzitter. Hij stierf in 1915, na 73 jaar lid te zijn geweest van de harmonie. Evenals zijn vader en grootvader toonde Eugène politieke ambities: hij werd gekozen in de gemeenteraad. Door zijn toewijding, die door velen werd erkend, werd hij wethouder. Deze functie zou hij, met een onderbreking van zes jaar, 16 jaar eervol vervullen. Na 27 jaar lid van de gemeenteraad te zijn geweest, werd hij in 1883 tot burgemeester benoemd.

Op 24 oktober 1865, trouwde hij met Cornelia Bemelmans, dochter van Hendrik Bemelmans. Uit dit huwelijk zouden twee zoons en drie dochters worden geboren. Een van de meisjes, Hubertine, overleed een aantal maanden na haar geboorte. Van de overige vier kinderen

trouwde alleen Alphons, die in Maastricht ging wonen en leraar werd.

Voor deze wederwaardigheden van de Gronsveldse tak van de Van den Boorns is geput uit een artikel van Lucien van den Boorn in Grueles, jaargang 17.

Danny Husson

STREEKMUSEUM

Ons museum

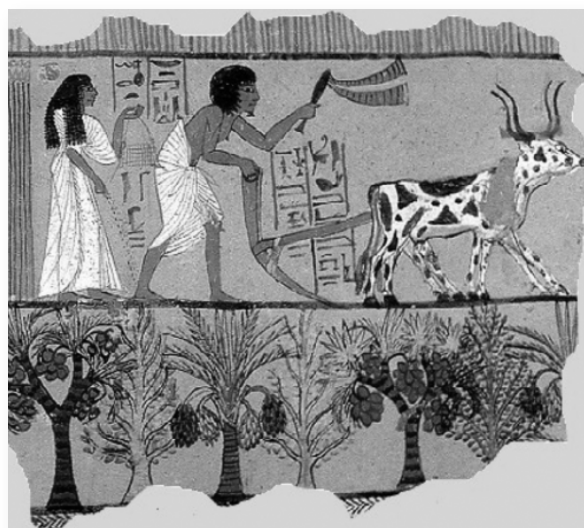
Sinds de controle door ambtenaren van de gemeente Eijsden-Margraten is er veel verbeterd aan de veiligheid van onze gebouwen. Wij waren het met de gemeente eens dat veiligheid van bezoekers en medewerkers boven alles gaat. Daarom is de laatste maanden hard gewerkt aan enkele noodzakelijke voorzieningen. Ondanks dat vele handen licht werk maken, is er nog werk genoeg. Daarom hebben we afgesproken om binnenkort ook op de zaterdagochtenden bij elkaar te komen. We hopen dat vooral jongeren en andere belangstellenden die doordeweeks nog werken onze gelederen komen versterken. Dat we vooral op jongeren mikken heeft te maken met de vergrijzing binnen de sectie Streekmuseum.

We beginnen voorzichtig met voorlopig alleen de derde zaterdag van de maand. De volgende zaterdagen kunt u steeds van 9.00 uur tot 12.00 uur terecht: 21 april, 19 mei en 16 juni. Ook op deze zaterdagen staat de koffie om 10.00 uur klaar (mê't 'n èlske).

De ploeg

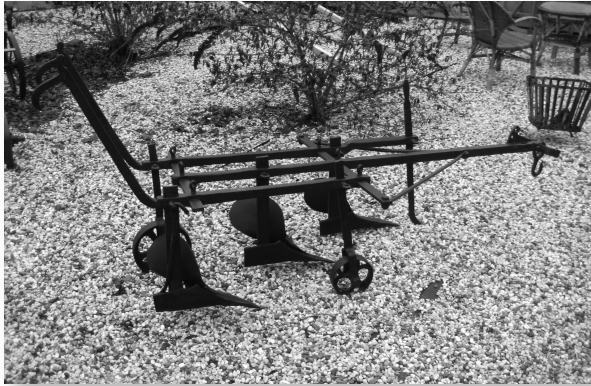
De sectie Streekmuseum beschikt over een grote collectie landbouwmachines. Zeer bijzonder is het aantal verschillende ploegen die in ons museum te vinden zijn. We hebben er negentien, die allemaal wel iets van elkaar verschillen. Als we tegenwoordig aan ploegen denken hebben we vooral de machines in gedachten waarvoor we plaats moeten maken

als ze ons tegenkomen op de openbare weg. Nu wordt het land met grote tractoren bewerkt die wel tien messen naast elkaar door het land kunnen trekken. Dat was vroeger anders; toen waren de ploegen veel kleiner.

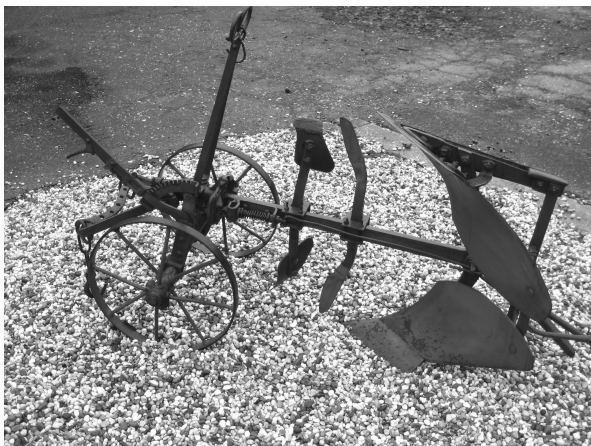
De Egyptenaren vonden de ploeg uit als vervanger van de hak. De hak was een werktuig om harde grond los te maken. De grond kreeg meer lucht, mineralen uit de bodem kwamen boven en de losse grond zorgde voor een beter transport van het water naar de wortels. De ploeg werd getrokken door mens of dier en zorgde dat de grond werd opengesneden en omgewoeld. De eerste ploegen hadden één mes. Later kwamen er ploegen met twee en drie messen.

Streekmuseum

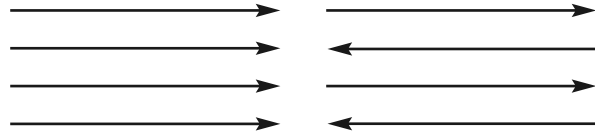

Een ploeg met drie messen.

Daardoor hoefde de landbouwer niet meer bij elke voor naar het beginpunt terug te keren of te keren op het perceel (omdat het mes nu steeds aan de goede zijde de voor maakte)

De kantelploeg met een mes.

Ploegrichtingen voor en na het uitvinden van de kantelploeg.

Vóór de ontwikkeling van de kantelploeg was er aan het begin en aan het eind van een perceel een stuk ongeploegd land, dat dan later óf dwars geploegd óf met de spade omgespit moest worden. In het Gronsveld dialect werd zo'n stuk 'vuülie' genoemd. Daarop werden vaak andere gewassen, geteeld dan op het grote perceel. Uit die tijd stamt ook de uitdrukking die wordt gebruikt voor een grote eter: "Dè hèt zich gister 'n vuülie êrpele drién gezat". In de vorige eeuw werd ontdekt dat een ronde ploegvorm voor een nog beter resultaat zorgde, doordat de geploegde grond ook gekeerd werd. Daardoor werd de grond nog meer belucht. Met de komst van de grote landbouwtractoren werden de ploegen groter en groter. Tegenwoordig zijn ploegen met vier of vijf messen geen uitzondering meer. Een belangrijke verbetering werd halverwege de vorige eeuw aangebracht. Er werd een mechanisme in de ploeg ingebouwd waardoor de messen konden kantelen. Verschillende ploegen zijn te zien bij ons Streekmuseum.

Kruis

Het verhaal van het vernielde kruis. Het had zomaar de titel kunnen zijn van een spannende detective. Het verhaal gaat over het kruis op de hoek van de Köbbesweg en de Oosterweg (thans gemeente Maastricht). Daar staat sinds enkele jaren een kruis. Het kruis is door Grueles geplaatst en onderhouden. Vorig jaar was het kruis door vandalen van de sokkel gehaald. Het was spoorloos verdwenen tot enkele weken geleden dhr. Brands uit De Heeg zich meldde. Hij had in een container een kruis gevonden. En omdat hij vaak ging vliegeren op de uiterwaarden van de Maas nabij de genoemde plek, legde hij een link met het gevonden kruis. Hij nam het kruis mee, paste het en constateerde dat het door hem gevonden kruis op deze plek had gestaan. Hij nam contact op met Grueles en gaf het kruis terug aan de stichting met het verzoek het terug te plaatsen. Dat is inmiddels gebeurd. Het kruis staat er weer netjes bij dankzij de oplettendheid van Brands.

Het teruggevonden kruisbeeld.

De eenzame sokkel.

Streekmuseum

Prijsvraag

De vorige prijsvraag leverde weer een aantal juiste inzendingen op. We zochten het woord ADVENT, dat door het plaatsen van de juiste woorden in het diagram kon worden gevonden. Uit de juiste inzendingen (zie voorbeeld) is geloot en Jons van Doorn aan de Rijksweg in Gronsveld is de gelukkige winnaar van een poster met Bronklijedjes.

1.	S	J	T	A	A	L
2.	V	I	E	D	E	K
3.	K	E	R	V	A	T
4.	S	J	I	E	P	E
5.	K	R	E	N	S	K
6.	K	I	Ë	T	S	K

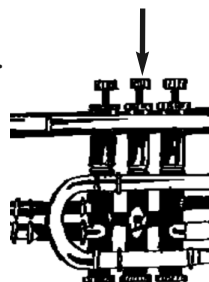
1.

2.

3.

4.

5.

6.

Nieuwe opgave

De nieuwe prijsvraag is op een zelfde wijze op te lossen. Om het iets moeilijker te maken, vragen we niet alleen het gevonden woord, maar ook de woorden die verwijzen naar de getoonde afbeeldingen. Oplossingen kunnen weer vóór 1 mei 2012 worden gestuurd naar Frans van de Weerd, Rijksweg 153a, 6247 AD Gronsveld of gemaild naar: fransvandeweerd@home.nl

Sectie Streekmuseum

1.

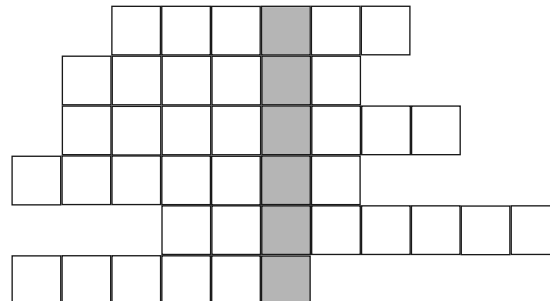
2.

3.

4.

5.

6.

VAN AAL EN NOG GET

't Grenedeerke staat rustig op z'n sokkel midden op het kerkplein. Maar dan begint het plotseling te donderen en te bliksemen...

Nog nooit vertoond in de historie van Gronsveld en Rijckholt. En speciaal vanwege dit 'Groete Broonkjaor' opgevoerd: de allereerste 'Keenderkemedie'. Een toneelstuk voor jong én oud met kinderen in de hoofdrol.

Saskia Reintjens tekent voor het script en de regie, de productie is in handen van Yvette Jacquot.

De uitvoering vindt plaats in Theatercafé De Grenedeer in Gronsveld, in de week vóór het vogelschieten op dinsdag 22, woensdag 23 en donderdag 24 mei om 19.00 uur.

De jeugdige talenten van de 'keenderkemedie'.

Giel Hessels

*“De joûng hèt de
voëgel aofgesjoëte,
de joûng ês kuüning”*

Aanstaande maandag is het weer zover. Als het een beetje meezit wordt tijdens de vergadering van de leden van de broederschap van de schutterij Sint-Sebastianus uitgesproken dat de ‘Groete Broonk’ dit jaar doorgaat. De rubriek ‘Kën d’r hön nog’ staat dit jaar geheel in het teken van de ‘Groete Broonk’. We beginnen met Giel Hessels. Hij was de laatste koning uit Rijckholt en ook nog eens oud-prins van de dit jaar jubilerende carnavalsvereniging de Sjnuffelère uit Rijckholt.

Theodorus Gerardus Wilhelmus (Giel) Hessels werd geboren op 18 december 1924 in Gronsveld. Het ouderlijk gezin Hessels-Strijthagen woonde eerst in Eckelrade en daarna in Gronsveld in de Stationsstraat (thans nummer 11). De vader van Giel was tuinman. Het gezin had acht kinderen, vier jongens en vier meisjes. Giel was het tweede kind en de oudste zoon. Hij wilde na de lagere school in Gronsveld verder leren. Zijn vader stak hier een stokje voor, waardoor Giel op jonge leeftijd terecht kwam in de tegelfabriek Rema van Regout in Maastricht. Het gezin verhuisde naar de Carolusweg en later naar Rijksweg 190 in Rijckholt. In de oorlog waren Amerikaanse soldaten gelegerd in de weilanden tegen hun woonhuis. Dat waren spannende en interessante tijden. Een Amerikaanse soldaat klopte eens aan en hij zou gezegd hebben: “Wash my pants than I’ll give you soap”. Toen zei Giels moeder: “Waas dich d’n péns mer zelf.”

Giel werkte intussen bij de National, een confectiebedrijf in Maastricht. In de oorlog werd hij opgeroepen voor de Arbeitseinsatz. Hij moest gaan werken in Essen. Het beviel hem daar slecht, hij kreeg er slecht te eten en kwam niet veel thuis in zijn geliefde Rijckholt. In 1944 dook hij onder bij een boer in Aken en bleef daar tot onze bevrijding in september.

In 1953 kreeg Giel een baan als tuinman bij het zustersklooster Immaculata in Rijckholt.

De eerste jaren werkte hij hier met zijn vader. Hij zou er tot zijn pensionering in 1986 blijven werken.

Planten boom bij jubileum klooster. Giel graaft en Zjôf Weijzen kijkt toe.

Giel genoot van zijn werk bij de nonnen. Vooral met zijn vriend en collega Zjôf Weijzen uit Sint-Geertruid had Giel het grootste plezier. Als Zjôf en Giel het op hun heupen hadden kon het hele

klooster mee genieten van het bulderende gelach van beiden. Het zustersklooster beschikte over een tractor die een hels kabaal produceerde. Als Giel met dat voertuig vertrok bij het klooster zette zijn vrouw Elza de aardappels al op tafel.

Giel was een echte verenigingsman. Op jonge leeftijd werd hij lid van het kerkelijk zangkoor van Rijckholt. Zolang zijn longen het toelieten bleef hij lid van deze vereniging en luisterde hij wekelijks de kerkdiensten op en zong hij jaarlijks in de Bronkprocessie. Ook was Giel bestuurslid van de Rijckholtse toneelvereniging. Deze vereniging maakte zelf producties, die onder meer vóór het kasteel in Rijckholt werden opgevoerd. Een van deze in het verleden spelende stukken ging over de vermeende diefstal van goud door een dienstmeisje van het kasteel van Rijckholt.

Toneel in Rijckholt. Giel met zijn latere schoonzus Nêtta (Doyen).

Giel speelde een hoofdrol. De rol van het dienstmeisje werd door zijn latere schoonzus Nêtta (Doyen) gespeeld. Zjeng Kenis was steevast de souffleur, omdat hij door zijn kleine gestalte in het souffleurshokje paste. Ook was Giel lid van de schutterij als grenedeer bij de blauwe compagnie. Destijds waren alle Rijckholtse leden van de schutterij bij de blauwe compagnie. In de jaren zestig is de switch gemaakt en werden Rijckholtenaren meer rood getint. Ook bij de schutterij genoot Giel van de prachtige tradities en gebruiken. Bij kleine bronken werd de "sjöttemês" nooit overgeslagen en was het laat in de middag voordat Giel het bordje Rijckholt passeerde.

Giel kreeg verkering met Elisabeth Maria (Elza) Martens. Zij was op 24 november 1926 geboren in Eijsden.

Giel en Elza.

Trouwfoto Giel en Elza.

Haar ouders waren in Rijckholt komen wonen aan de Rijksweg (het huis bevond zich tussen de huidige nummers 194 en 198). In 1949 trouwde Giel met Elza. De bruiloft werd thuis gevierd aan de Rijksweg in Rijckholt. Giel en Elza gingen inwonen bij de ouders van Elza. Gedurende de eerste zes weken na het huwelijk kwamen de beste vrienden van Giel, Chrit Houben en Sjêl Aarts, elke avond over de vloer. Ze wilden hun vriend niet zo maar afstaan aan Elza. Giel kon dat wel waarderen en sprak er jaren later nog met veel plezier over.

Drie vrienden v.l.n.r. Chrit Houben, Giel, Sjël Aarts.

In 1950 werd hun zoon Michel geboren en in 1952 hun dochter Heleen. In 1956 kocht hij met zijn zwager Lor Doyen een stuk grond aan de Kasteelstraat in Rijckholt. Daar bouwden zij twee huizen. Giel woonde hier de rest van zijn leven. In 1962 werd er hun tweede dochter, Elly, geboren.

In 1956 besloot Giel een poging te wagen de vogel af te schieten. Pinkstermaandag was het schieten gestaakt vanwege de invallende duisternis. De zondag daarna werd er opnieuw

Wandelen in het bos, v.l.n.r. Pa Hessels, Michel, Heleen, Giel en Elza.

geschoten. Giel stond als laatste op de lijst. Toen hij aan de beurt was bleek er echter geen passende kogel meer beschikbaar te zijn. Met een in allerijl in Margraten geleend geweer schoot Giel met het 124e schot de vogel af. Er ontstond daarop enige discussie op het Kerkplein omdat men het niet eerlijk vond dat Giel met een ander geweer geschoten had. Ook was niet iedereen ervan overtuigd dat de laatste snipper hout naar beneden was gevallen. Majoor Bèr Reintjens maakte aan alle onzekerheid een eind door in het tumult te roepen: "De joûng hêt de voëgel aofgesjoëte, de joûng ês kuüning" en hem naar de pastorie te begeleiden. Zijn koningin werd Marieke Dupont-Thomma. Zij woonde toen in het huis schuin tegenover zijn huis. Het gloednieuwe tamboerkorps trok voor het eerst mee in 1956 onder leiding van tamboer-maître Julien Hayen. Koning Giel mocht met de bronk zijn zoon Michel "sjöt" maken.

Koning Giel maakt zijn zoon "sjôt" in 1956 onder het toezien oog van o.a. Chrit Houben en Zjeng Martin.

Als koning hoefde hij vier jaar lang het ophalen van 'd'n drekbak' niet te betalen. Het feest van Koningmeisteken werd gevierd in café-zaal Doyen, 'bié Frênske'. Opmerkelijk is dat de koning niet bij zijn huis werd gefêteerd. De 'dich' werd uitgesproken voor feestzaal Doyen.

Voor de traditionele koffietafel werden 225 vlaaien gebakken, die op vier na allemaal werden opgegeten. Als cadeau van Rijckholt en Gronsvelt werden hem door zijn koningin een haard, twee fauteuils, een fototoestel en een elektrisch scheerapparaat aangeboden. Ook kreeg hij een prachtig handgeschilderd herinneringsbord.

Meisteken voor café Doyen, v.l.n.r. Elza, Giel, vader en moeder Hessels, voor Michel en Heleen.

Het "sjöttebeer" wordt geproefd, v.l.n.r. majoor Bèr Reintjens, Noël Hayen, Giel, Zjêf van den Boorn, Chrit Houben, ?, Bèr Dassen en ?.

Marieke Dupont-Thomma leest de "dich" voor. Links Bèr van den Boorn, rechts oud-koningin Anna Kevers (Goessens).

Kên d'r hön nog

De koningsplaat kostte 20 gulden. Het feest viel een beetje in het water door regen en onweer.

Op 11 juli 1959 werd de schutterij uitgenodigd bij gelegenheid van een staatsbezoek van koning Boudewijn van België aan Nederland in Maastricht. Giel trok op deze bloedhete zaterdag met de schutterij naar Maastricht maar kreeg koningin Juliana en de Belgische koning Boudewijn niet te zien. Het was er te druk door de vele uitgenodigde verenigingen. Bij terugkomst in Gronsveld werd een mini-grote-bronk gevierd. Toen Giel zag dat er in Gronsveld een paal geplant was voor de bielemannen liet hij er in Rijckholt ook eentje planten.

Na vier jaar werd Giel in 1960 op Pinkstermaandag als koning thuis afgehaald. Dat was tot nu toe meteen de laatste keer dat een koning uit Rijckholt door de straten van Rijckholt trok. Giel ging daarna niet meer als actief lid mee met de schutterij. Wel stond hij nog tot 1976 op de schietlijst. Toen Haj Goessen (van Zjeu) de vogel voor zijn neus afschoot, was het voor Giel meteen de laatste keer dat hij meeschoot. Een prachtige periode uit zijn leven was afgesloten.

Giel was een graag geziene gast bij de Rijckholtse carnavalsvereniging de Sjnuffelère. Hij was reservelid van de raad. In 1969 werd hij in zaal Doyen als prins Giel 1e van de Sjnuffelère uitgeroepen. Hij had pech en geluk. Pech dat op carnavalszondag meer dan een halve meter sneeuw in Rijckholt lag en geluk dat een week

later bij stralend weer de optocht alsnog uit-trok. Hij had een dagje extra carnaval mogen vieren. Ook trok hij jarenlang de prinsenwagen van Rijckholt met een tractor. Tijdens een van deze carnavalsoptochten reed hij ter hoogte van de harmoniezaal in Gronsveld met de prinsenwagen tegen een lantaarnpaal.

1969. Preens Giel 1e.

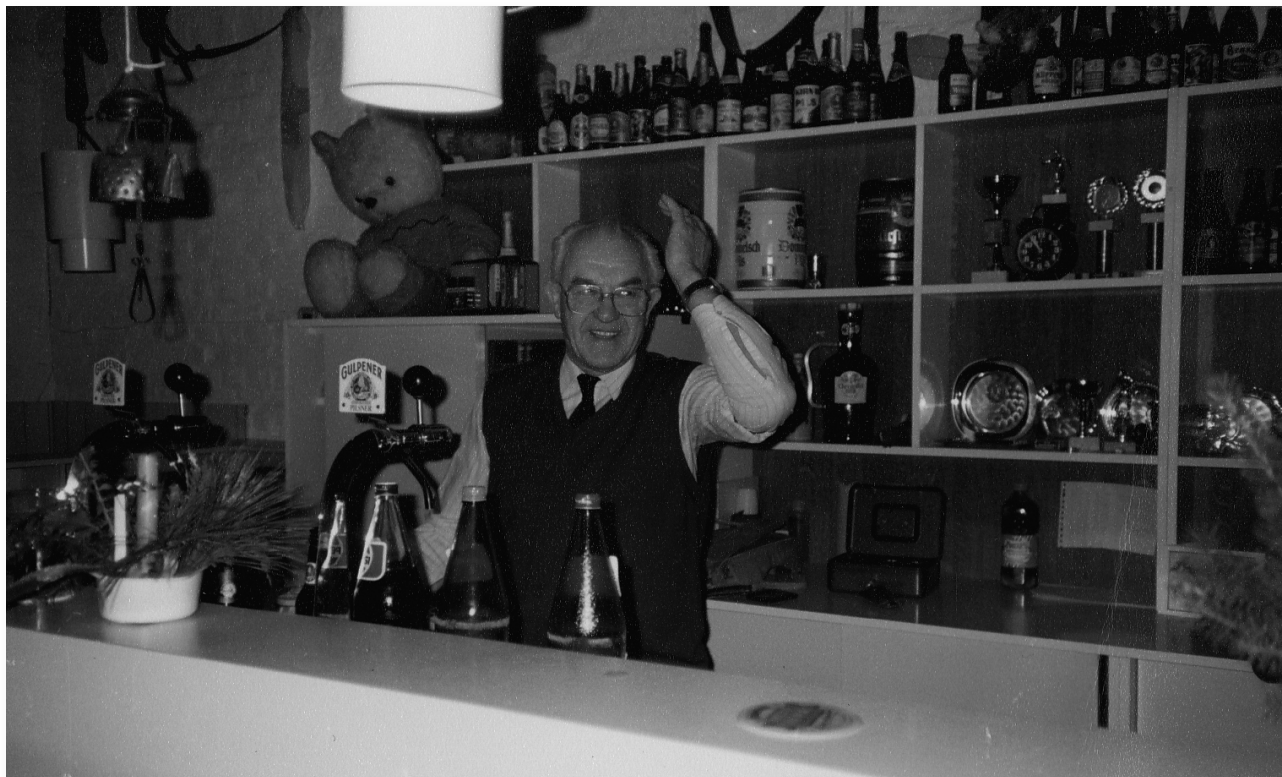
Sinterklaas met knechten v.l.n.r. achter Fernand Schrijnemaekers, Pierre Frambach, Guido van Wissen, Bert Houben, Leon Naus voor v.l.n.r. Giel, Jo de Wit en Guy Prikken.

Giel was ook jarenlang bestuurslid van de jeugdsociëteit de 'Instuif' van Rijckholt. Hier konden de kinderen van Rijckholt op zondag terecht om te spelen en voor culturele bezigheden. Hierbij regelde Giel dat Sinterklaas elk jaar op bezoek kwam. Na het bezoek aan de instuif bracht Sinterklaas nog een bezoek aan 'zijn'

zusters van Immaculata. Giel ontving voor zijn verdiensten voor de Rijckholtse gemeenschap uit handen van burgemeester Frans Cortenraedt van Eijsden een koninklijke onderscheiding. Giel kon niet stil zitten en had weinig geduld. Vooral voor 'zijn' verenigingen was hij altijd in de weer en niets was hem teveel.

Kên d'r hön nog

Giel achter het buffet in de Instuif.

Toch had hij ook tijd voor huiselijke zaken. Vooral de Sinterklaastijd kon hij waarderen. Hij was altijd in voor een geintje of een leuke surprise. Zo liet hij zijn broer Frans een scheerkistje maken van hout. Hij pakte vervolgens het kistje in en gaf het Frans terug als surprise. In zijn familie was hij overal meer dan welkom.

Hij was dan ook niet voor niets van veel neven peetoom. Tot 1986 bleef Giel werken als tuinman bij het zustersklooster. Toen werd het tijd voor een welverdiende rust. Bij zijn afscheid ontving hij de kerkelijke onderscheiding Pro Ecclesia et Pontifice (voor Kerk en Paus).

1995. In het jeugdgebouw, v.l.n.r. Chrit Houben, rector Niederer en Giel.

Giel genoot jaren van zijn oude dag met zijn vrouw Elza. Op 10 november 2001 overleed hij thuis na een kort ziekbed. Het was een mooi leven met vele hoogtepunten. Rijckholt had een markante man verloren, een man met het hart op de juiste plaats en een man die veel betekende voor de Rijckholtse gemeenschap. Elza overleed op 2 maart 2008.

Frans van de Weerd